

Vyšný Peter – Puchovský Ján. Právne dejiny Latinskej Ameriky: predkoloniálne obdobie. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, 159 s.

V období pred príchodom španielskych a iných európskych kolonizátorov do oblasti dnešnej Latinskej Ameriky, označovanom okrem iného ako „predkoloniálne obdobie“ či „predkolumbovské obdobie“, v nej existovalo množstvo indiánskych¹ (pôvodných, domorodých, natívnych) kultúr, dosahujúcich rôznu stupeň rozvoja (v niektorých prípadoch išlo o zložité spoločnosti organizované na úrovni štátu). Právna historiografia sa týmito kultúrami, a to nielen v Európe či v Spojených štátoch amerických, ale aj v samotnej Latinskej Amerike, dosiaľ zaoberala skôr len v menšej miere. Tento stav má tri hlavné príčiny.

Prvou príčinou je pretrvávajúce presvedčenie o značne obmedzenom prínose indiánskych (právnych) kultúr pre európsky kontinentálny právny systém všeobecne a pre jeho latinskoamerický subsystem osobitne, ktoré však nemá absolútnu platnosť. V Latinskej Amerike sa indiánske (obyčajové) práva, hoci prevažne nie v ich pôvodných, t. j. v predkoloniálnych podobách, ale v podobách vzniknutých ich neskorším vývojom v koloniálnom a postkoloniálnom období, v určitom rozsahu uplatňujú najmä na miestnej úrovni – v samosprávnych indiánskych obciach, a to popri štátnych právnych poriadkoch (Latinská Amerika je tak, mimochodom, vynikajúcim „laboratóriom“ na empirický výskum fenoménu právneho pluralizmu). Popritom určité prvky indiánskych práv prenikli aj do štátnych právnych poriadkov – napríklad podľa preambuly ekvádorskej ústavy je jedným z cieľov, ktorý sa ňou má dosiahnuť, „*sumak kawsay*“, čo je koncept miestnych Indiánov, znamenajúci „dobrý život“ (v najširšom možnom význame).²

Na druhej strane v diachrónej perspektíve bolo uplatňovanie sa indiánskych práv diskontinuálne. Zatiaľ čo v koloniálnom období sa mohli uplatňovať indiánske právne normy, ktoré neboli v rozpore s koloniálnym právom a kresťanským (katolíckym) náboženstvom a spôsobom života, v nasledujúcom období nezávislých latinskoamerických štátov bolo ich pôsobenie potláčané – hoci nie aj plošne potlačené –, keďže v týchto štátoch sa všetky kategórie ich obyvateľstva mali spravovať rovnakým a zároveň novým, týmito štátmi postupne vytváraným právom. Uvedené sa v Latinskej Amerike začalo výraznejšie meniť až v 90. rokoch 20. storočia, keď sa Indiánom, oficiálne nazývaným „domorodcami“ (napríklad španielsky: *indígenas*), aj pod vplyvom zintenzívnenia medzinárodnoprávnej

¹ Pojem „Indiáni“ (španielsky: *indios*; anglicky: *Indians*) sa v súčasnej Latinskej Amerike, ako aj v Spojených štátoch amerických a Kanade vníma ako „politicky nekorektný“ pojem. Ide totiž o označenie, ktoré bolo späté s politickou, ekonomickou, kultúrnou a náboženskou nadvládou najskôr kolonistov európskeho pôvodu a potom neindiánskeho obyvateľstva dekolonizovaných amerických štátov nad pôvodným obyvateľstvom amerického svetadielu, a ktoré zároveň v minulosti nadobudlo značne pejoratívny náboj, keďže Indiánom sa pripisovali rôzne negatívne charakteristiky, napríklad „zaostalosť“, podporujúce dešpektívny postoj Neindiánov voči Indiánom, ako aj ich ovládanie Neindiánmi, spojené s rozsiahlou marginalizáciou, diskrimináciou a pauperizáciou Indiánov. Na druhej strane v historickom, ako aj v historicko-právnom vedeckom kontexte je použitie pojmu „Indiáni“ namieste. V minulosti sa totiž Amerika oficiálne označovala výrazom „Indie“ (španielsky: *Indias*; anglicky: *Indies*) – dôvodom bol známy *Kolumbov omyl* (*Kolumbus* nevedel, že svojimi transatlantickými výpravami objavil Ameriku, ale domnieval sa, že sa nimi dostal do Indie) – pričom oficiálnym – a aspoň zo začiatku aj neutrálnym, t. j. nie dešpektívnym – výrazom na označenie pôvodného obyvateľstva bol výraz „Indiáni“.

² PORTILLO VALDÉS, José María. *El constitucionalismo en América Latina*. México: El Colegio de México, 2016, s. 11–12.

ochrany domorodých kultúr, priznali status svojbytnej súčasťi latinskoamerických národov a rôzne osobitné práva, vrátane možnosti v určitom rozsahu oficiálne používať vlastné právne obyčaje.³

Indiánske práva teda boli a sú, hoci nie sústavne v rovnakej miere, integrálnou súčasťou latinskoamerického subsystemu európskeho kontinentálneho právneho systému, a preto ich pri skúmaní tohto subsystemu a systému nemožno ignorovať. Ďalším dôvodom uvedeného je skutočnosť, že určité významné, moderné právnovedecké teórie – ľudských práv, rasizmu, spoločenskej zmluvy, štátnej suverenity, legitímneho a legálneho vládnutia, medzinárodného spoločenstva, spravodlivej vojny a iné – sa preukázateľne formovali aj pod vplyvom skúseností európskych kolonizátorov so spôsobom života indiánskeho obyvateľstva a jeho akademického reflektovania predovšetkým (ale nie len) salamanskou teologicko-filozofickou školou (16.–17. storočie).⁴

Druhou príčinou nízkeho záujmu právnohistorickej vedy o predkoloniálne indiánske kultúry a ich práva sú deficit a/alebo určité závažné obmedzenia výpovednej hodnoty prameňov ich poznania, vyplývajúce napríklad z nazerania na indiánske spoločnosti cez prizmu európskej a kresťanskej kultúry v písomných prameňoch. Väčšina písomných prameňov vznikla až v koloniálnom období, čiže s určitým časovým odstupom od predkoloniálneho obdobia, o ktorom referujú. Ich autori, ktorými boli nielen španielski, portugalskí či iní európski kolonizátori (vojaci, úradníci, klerici, zámožní osadníci a podobne), ale aj indiánske elity, ktoré prijali kresťanstvo a získali európske vzdelanie, predkoloniálnu minulosť viac-menej dezinterpretovali, a to sčasti neúmyselne (neschopnosť autorov opísať predkoloniálne indiánske kultúry dostatočne presne a ucelene a zároveň systematicky v ich vlastných pojmoch, čiže nie prostredníctvom európskych myšlienkových schém) a sčasti zámerne (snaha autorov podporiť „vhodne upravenými“ výkladmi predkoloniálnej minulosti mocenské či majetkové záujmy kolonizátorov alebo indiánskych elít). Z hľadiska svojej špeciálnej funkcie zdroja poznatkov o predkoloniálnych indiánskych právach sa koloniálne písomné pramene vyznačujú tým, že o uvedených právach iba v obmedzenej miere referujú priamo, t. j. uvedením znenia právnych noriem. Väčšinou o nich informujú iba nepriamo, a to tak, že opisujú štruktúry indiánskych spoločností a formy každodenného života ich členov, respektíve rôznych skupín ich členov, z čoho možno odvodiť ustálené a záväzné (vymáhané) pravidlá správania sa, vzťahujúce sa na tieto štruktúry a formy.

Konečne treťou príčinou malého záujmu právnej historiografie o predkoloniálne indiánske práva je skutočnosť, že táto veda zatiaľ systematicky nezužitovala aj pre ňu do veľkej miery relevantné, bohaté poznatky o predkoloniálnych indiánskych kultúrach, ku ktorým v ostatných desaťročiach dospeli vedy ako archeológia, antropológia, história a podobne. Archeológia, niekedy v spolupráci s históriou, priniesla množstvo poznatkov o sociálnej, ekonomickej, politickej, administratívnej či kultovej organizácii predkoloniálnych indiánskych spoločností, na základe ktorých možno rekonštruovať normy i inštitúty

³ Bližšie pozri napríklad: DUVE, Thomas. Indigenous Rights in Latin America: A Legal Historical Perspective. In: *Max Planck Institute for European Legal History Research Paper Series*. 2017, No. 02 [cit. 2022-01-05]. Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=2976301>>.

⁴ K tomu pozri napríklad: VYŠNÝ, Peter. *Historicko-právne súvislosti dobytia Nového sveta Španielmi*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015.

najmä ich verejného práva. Archeologicky, prípadne archeologicko-historicky preskúmané príbytky a hospodárstva (poľnohospodárske pozemky, dielne a iné) predkoloniálnych Indiánov prispievajú k poznaniu ich rodinného a majetkového práva. V neposlednom rade sú archeologické a historické výskumy zdrojom informácií o predkoloniálnom indiánskom obchode a jeho režimoch, a napríklad aj o takzvaných prestížnych či luxusných predmetoch (paláce, odevy, telesné ozdoby a iné), ktoré boli vylúčené z ekonomicko-právneho obehu, aby zostali v rukách úzkej elity, respektíve aby sa ich nezmocnili obyčajní ľudia, ktorých podriadenosť privilegovanej elite vyplývala aj z toho, že im nepatrili dobovo mimoriadne oceňované (okrem iného aj pre ich nadprirodzené, náboženské významy) prestížne/luxusné predmety. Antropológia sa prevažne zameriava na etnografický výskum súčasných Indiánov, ktorého výsledky možno vzťahovať na ich dávnych predkoloniálnych predkov iba v značne obmedzenom rozsahu, keďže medzi prvými a druhými Indiánmi sú, pochopiteľne, mnohé podstatné odlišnosti. Na druhej strane antropológia vytvorila užitočné koncepty vrátane určitých konceptov práva, pomocou ktorých možno z medzikultúrnej perspektívy analyzovať a interpretovať napríklad písomné pramene poznania predkoloniálnych indiánskych kultúr a ich práv.

Z predchádzajúceho textu je zjavné, že poznanie právnych dejín predkoloniálnych indiánskych kultúr nie je dostatočné. Preto treba uvítať tu recenzovanú monografiu z pera slovenských právnych historikov a iberoamerikanistov *Petra Vyšného* a *Jána Puchovského*, ktorá stručne – ale na druhej strane veľmi výstižne – a so zohľadnením najnovších interdiciplinárnych poznatkov (ako vyplýva z rozsiahlej bibliografie monografie) približuje tieto právne dejiny, a to s prevažným zameraním na právne dejiny troch reprezentatívnych kultúr predkoloniálnej Latinskej Ameriky – aztéckej, mayskej a inkskej. Hoci sa môže zdať, že výskum problematiky monografie nemá v našom prostredí zásadnejší význam, autori presvedčivo ukazujú, že to tak nie je. Okrem toho, že prispieva k lepšiemu poznaniu právnych poriadkov latinskoamerických štátov ako integrálnej súčasť kontinentálneho svetového právneho systému, umožňuje tiež zhodnotiť indiánske podoby javov, ktoré sú právnymi univerzáliami (verejná moc, manželstvo, majetkové vzťahy, stíhanie a trestanie delikventov a tak ďalej), a tým prispieť k lepšej znalosti ich podstaty. V neposlednom rade autori monografiou poskytli solídny materiál pre porovnávacie bádanie. V tejto súvislosti je obzvlášť zaujímavé, že Indiáni v niektorých smeroch predbehli európsky právny vývoj. Napríklad postavenie aztéckych otrokov bolo (okrem osôb zotročených pre spáchanie trestného činu) natoľko priaznivé, že je otáznou, či vôbec možno hovoriť o existencii skutočného otroctva u Aztékov. Aztécke rodinné právo zase zakotvilo pomerne právnú rovnosť manžela a manželky či rodičovskú (čiže nie otcovskú) moc nad deťmi. U Inkov existoval štátom riadený systém sociálneho zabezpečenia masy radového obyvateľstva. Zastávanie úradov sa u Aztékov, Mayov i Inkov spájalo so značnou zodpovednosťou, pričom zlý výkon úradu sa v určitých prípadoch trestal smrťou. Aztécke, mayské i inkské elity si svoj privilegovaný život museli takpovediac zaslúžiť: ako vojenský a/alebo civilní hodnostári mali náročné, aj ekonomické či kultové povinnosti voči štátu/vládcovi a ich správanie muselo byť sústavne vzorné – za spáchanie určitých trestných činov boli potrestaní podstatne prísnejšie – v zásade smrťou – ako delikventi nepatriaci k elite spáčajúci tie isté trestné činy. A tak ďalej.

Recenzovaná monografia právne dejiny Aztékov, Mayov a Inkov nielen opisuje, ale do určitej miery ich aj analyzuje, a okrem toho ich aj systematicky porovnáva, čo nemá konkurenciu v zahraničnej právnohistorickej literatúre, ktorá okrem v zásade iba dvoch diel,

v ktorých sa však porovnávajú iba aztécke a mayské právo,⁵ zahrňa (nepočítané) práce (odhliadnuc od učebníc ide zväčša o štúdie a kratšie články) zamerané iba na aztécke,⁶ alebo iba na mayské⁷ alebo iba na inkské⁸ právne dejiny, respektíve iba na parciálne problémy prvých, druhých či tretích právnych dejín. Porovnaním aztéckych, mayských a inkských právnych dejín autori monografie identifikovali ich podstatné podobnosti a odlišnosti, ktoré možno považovať za ich pôvodný príspevok do poznatkovej bázy právnohistorickej vedy. Istú mieru originality možno monografii priznať aj preto, že autori v nej skúmané právne dejiny predstavili relatívne komplexne, využívajúc pri tom relevantné pramene a právnohistorickú, ako aj inú odbornú literatúru, zahrňajúcu aj významné najnovšie tituly. Osobitne možno vyzdvihnúť, že monografia sa pokúša pomerne ucelene predstaviť aj právne dejiny Mayov, ku ktorým na rozdiel od právnych dejín Aztékov či Inkov existuje oveľa menej odbornej literatúry, ako aj pramenných informácií: hoci mayológovia už v súčasnosti dokážu prečítať mayské hieroglyfické texty, tieto texty sú zdrojom poznania mayského práva iba veľmi okrajovo; alfabetické pramene zase o mayskom práve referujú iba obmedzene. Recenzovaná monografia čiastočne nadväzuje na skoršie, užšie zamerané publikácie autorov,⁹ zároveň však vo veľkom rozsahu prináša aj autormi dosiaľ nepublikované poznatky a závery.

Ako už bolo spomenuté, autori sa v monografii prevažne zaoberali právnymi dejinami iba troch predkoloniálnych kultúr, a to – Aztékov, Mayov a Inkov. Takéto zúženie problematiky možno považovať za opodstatnené. Objektívne totiž vyplýva z jej rozsiahlosti, zložitosti a mnohorozmernosti, ako aj z toho, že uvedené kultúry možno považovať za reprezentatívne; navyše patria tieto kultúry aj k najviac preskúmaným.

Keďže sa aztécka, mayská a inkská kultúra podobne ako napríklad štáty v Európe, vyvíjali rozdielne, autori vhodne rozdelili text recenzovanej publikácie na relatívne samostatné state, v ktorých postupne priblížili tieto (právne) kultúry a až následne pristúpili k ich systematickej komparácii v závere publikácie.

Jednotlivé kultúry spracovali autori tak, že pri všetkých troch kultúrach sa zaoberali najskôr ich názvom, prameňmi poznania a základnými medzníkmi ich všeobecného vývoja, čo síce priamo nesúvisí s právnymi dejinami, no vzhľadom na nedostatočnú informovanosť o týchto kultúrach u nás¹⁰ umožňuje lepšie uchopenie problematiky, a následne

⁵ BROKMANN HARO, Carlos. *Hablando fuerte. Antropología jurídica comparativa de Mesoamérica*. México: Centro Nacional de Derechos Humanos-CNDH, 2015; BROKMANN HARO, Carlos. *La flecha dorada. Pluralismo y derechos humanos en los sistemas jurídicos de Mesoamérica*. México: Centro Nacional de Derechos Humanos-CNDH; Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones Jurídicas, 2018.

⁶ Pozri napríklad: OFFNER, Jerome A. *Law and Politics in Aztec Texcoco*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

⁷ Pozri napríklad: BROKMANN HARO, Carlos. *Hablando fuerte. Antropología jurídica comparativa de Mesoamérica*. México: Centro Nacional de Derechos Humanos-CNDH, 2015, s. 73 an.

⁸ Pozri napríklad: GENG DELGADO, Federico. *Historia del derecho peruano*. Lima: Ediciones Jurídicas, 2005.

⁹ Pozri napríklad: PUCHOVSKÝ, Ján. *Právne dejiny ríše Inkov a miestokráľovstva Peru*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2010; VYŠNÝ, Peter. *Štát a právo Aztékov*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012; VYŠNÝ, Peter. *El derecho en Tenochtitlan. Aspectos jurídicos del orden social de una ciudad-estado prehispánica*. Praha: Leges, 2019.

¹⁰ V slovensko-českom priestore možno čerpať poznatky o Aztékoch, Mayoch a Inkoch zo staršej monografie KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizácie*. Praha: Odeon, 1989, ktorej časť venovaná Mayom je však už prekonaná, ako aj z viacerých novších monografií, napríklad: KOSTIČOVÁ, Zuzana Marie. *Náboženství Mayů*. Praha: Karolinum, 2018; KOVÁČ, Milan. *Slnko jaguára. Náboženský svet Olmékov, Mayov a Aztékov*. Bratislava: Chronos, 2002; KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové. Půvab a krutost indiánske civilizácie*. Praha: Karavela, 2005; KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Inkové. Nejmocnější indiánský stát*.

sa zaoberali spoločenskou organizáciou, štátnou organizáciou a právom týchto kultúr. Ide o štruktúru, ktorá je podľa názoru recenzenta vzhľadom na spracovanú tému zvolená veľmi dobre, keďže najskôr čitateľovi umožní orientáciu v reáliách konkrétnej kultúry a až následne sa zaoberá jej právnymi dejinami.

Rozdelenie jadra monografie na relatívne samostatné state, týkajúce sa (troch) skúmaných kultúr, napomáha jeho prehľadnosti, ako aj lepšej zrozumiteľnosti. V závere autori tieto state vhodne a zaujímavo analyzujú a komparujú, a tým aj obsahovo prepájajú.

Oceniť treba aj rozsiahlu bibliografiu, ktorá poskytne záujemcovi o ďalšie štúdium množstvo aktuálnych, najmä zahraničných prác. Je ale potrebné uviesť, že hoci publikácia má bohatú bibliografiu, na niektorých miestach textu by sa žiadalo viac odkazov na zdroje. Ide ale len o drobný nedostatok, ktorý nijakým spôsobom neznižuje čitateľnosť či vedeckú hodnotu diela.

Vzhľadom na náročnosť a „neznámosť“ témy treba ďalej vyzdvihnúť snahu autorov o to, aby čitatelia publikácii rozumeli a zaujala ich. Práve to bol zrejme dôvod, prečo autori zvolili v právnom texte nie veľmi obvyklé mapy, ktoré čitateľom pomáhajú lepšie sa orientovať v priestore skúmaného teritória a tabuľky, ktoré prehľadne spracúvajú množstvo informácií, ktoré by mohli jednoliaty text „presýtiť“ často veľmi špeciálnymi informáciami.

Ako uvádzajú samotní autori, publikácia spracovanú problematiku nevyčerpáva, ale aj tak umožňuje čitateľom získať o nej pomerne ucelenú predstavu; popritom je aj solídnym „odrazovým mostíkom“ pre jej ďalší výskum. Recenzent sa domnieva, vzhľadom na to, že ide o úplne prvú publikáciu takéhoto rozsahu o danej téme na Slovensku, že takýto prístup k spracovaniu témy, opísaný vyššie, je vhodný a úplne pochopiteľný.

Hoci ide o vedeckú monografiu, autori v závere konštatujú, že podoby práva skúmaných kultúr sú „vhodným a zaujímavým materiálom na výučbu svetových dejín štátu a práva“.¹¹ S presvedčením autorov treba zaiste súhlasiť a domnievame sa, že zaujímavým materiálom pre edukáciu bude nielen daná tematika, ale aj samotná monografia, keďže ucelene a prehľadne spracúva celú problematiku, teda je aj vhodným študijným materiálom. Autori zároveň v celom texte zvyrazňovali podstatné skutočnosti, čo ešte zjednoduší orientáciu študenta v texte.

Záverom možno konštatovať, že ide o mimoriadne podnetnú publikáciu spracovanú prehľadne a zrozumiteľne aj so širším záberom nielen pre študentov práva. Určite teda zaujme právnych historikov, študentov práva, študentov iných spoločenskovedných odborov, napr. historikov a kulturologov, a azda aj širšiu verejnosť.

Marek Prudovič*

Praha: Karavela, 2006; KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Dějiny Střední Ameriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Čiastkové informácie možno nájsť aj v publikáciách: HICKLING PRESCOTT, William. *Dějiny dobytí Peru*. Praha: Panorama, 1980; HEMMING, John. *Dobytí říše Inků*. Praha: Odeon, 1970; FARFÁNOVÁ BARIOSOVÁ, Eva. *Synové boha Slunce. Vzestup a pád říše Inků*. Praha: Vyšehrad, 2019; DE XEREZ, Francisco. *Pravdivá zpráva o dobytí Peru & provincie Cuzka zvané Nová Kastilie Franciskem Pizarrem*. Praha: Mladá fronta, 1970.

¹¹ VYŠNÝ, Peter – PUCHOVSKÝ, Ján. *Právne dejiny Latinskej Ameriky: predkoloniálne obdobie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 158.

* JUDr. PhDr. Marek Prudovič, externý doktorand na katedre dejín práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. E-mail: marek.prudovic@outlook.sk. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4661-9186>.